

KS. DK. WALDEMAR ROZYNKOWSKI
Toruń

POCZĄTKI DIAKONATU STAŁEGO W KOŚCIELE W POLSCE

1. Początki diakonatu stałego, jego rozwój i zanik w Kościele

Diakonat stały jest rzeczywistością obecną w Kościele od początku jego istnienia¹. W pierwszych gminach chrześcijańskich powołanie i posługa diakonów traktowane były jako dar, który służył Kościołowi dla jego wzrostu i rozwoju (Ef 4,16)². Diakon należał do struktury hierarchicznej Kościoła (Flp 1,1) oraz uczestniczył w realizacji misji apostoelskiej (Dz 6,2-3). W Pierwszym Liście do Tymoteusza św. Paweł podając wskazówki odnośnie do posługi diakona we wspólnocie Kościoła lokalnego, napisał następujące słowa:

Diakonami tak samo winni być ludzie godni, nieobłudni w mowie, nie nadużywający wina, niechciwi brudnego zysku, [lecz] utrzymujący tajemnicę wiary w czystym sumieniu. I oni niech będą najpierw poddawani próbie, i dopiero wtedy niech spełniają posługę, jeśli są bez zarzutu. [...] Diakoni niech będą mężami jednej żony, rządzący dobrze dziećmi i własnymi domami. Ci bowiem, skoro dobrze spełnili czynności diakońskie, zdobywają sobie zaszczytny stopień i wielką pewność w wierze, która jest w Chrystusie Jezusie (1 Tm 3,8-10.12-13)³.

O posłudze diakona w Kościele piszą Ojcowie Apostolscy, czyli pisarze chrześcijańscy z I i II w. Największy rozkwit diakonatu w Kościele przypada na okres od końca II do końca V w., dlatego też w tym czasie spotykamy częste odniesienia do jego obecności oraz posługi u wszystkich najważniejszych pisarzy chrześcijańskich. O tożsamości diakonów pisali: Klemens Aleksandryjski, Orygenes, Cyprian, Efreem Syryjski, Hieronim, czy Jan Chryzostom. W *Tradycji Apostolskiej* Hipolita

¹ Niniejszy tekst stanowi zmienioną wersję tekstu: W. ROZYNKOWSKI, *Diakonat stały w diecezji toruńskiej — o początkach diakonatu stałego w Polsce*, w: W. ROZYNKOWSKI, P. BOROWSKI (red.), *Jubileusz diecezji toruńskiej. Spojrzenie w przeszłość i w przyszłość*, Toruń 2017, s. 117–128.

² Zagadnienie diakonatu posiada bogatą literaturę. Zob. M. MARCZEWSKI, *Bio-bibliografia*, Lublin 2013, szczególnie zestawioną w niej bibliografię, oraz szereg prac R. SELEJDAKA, np.: *Zarys historyczny diakonatu stałego*, Częstochowa 1998; TENŻE, *Diakonat stały w świetle Biblii i historii Kościoła*, Częstochowa 2002; TENŻE, *Diakonat stały w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II, posoborowego Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i narodowych „Rationes institutionis diaconorum permanentium”*, Warszawa 2010, s. 29nn; R. SELEJDAK (red.), *Diakonat stały. Dokumenty Soboru Watykańskiego II i Stolicy Apostolskiej. Bibliografia*, Częstochowa 2004; E. PETROLINO (wyd.), *Nuovo Enchiridion sul diaconato. Le fonti e i documenti ufficiali della Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana 2016.

³ O obecności diakonów w Kościele apostoelskim zob.: H. WITCZYK, *Diakoni w Kościele apostoelskim*, „Roczniki Teologiczne” 48 (2001), z. 2, s. 19–32.

(połowa III w.) możemy wyczytać, że podstawowym obowiązkiem diakona była służba biskupowi, która wyrażała się w realizowaniu jego decyzji i poleceń⁴.

W *Didascalia Apostolorum*, w dziele którego pełna nazwa brzmi: *Katolicka nauka dwunastu Apostołów i świętych uczniów Zbawiciela naszego* (około 230 r.), czytamy, że diakon powinien być w ścisłej jedności z biskupem. Relacja ta miała być znakiem jedności Boga Ojca z Synem w jedności trynitarniej. Odwołajmy się bezpośrednio do słów zamieszczonych w *Didascalia*:

Powinniście tworzyć jedno ciało, jak Ojciec i Syn, będąc uczynieni na podobieństwo osób boskich. Diakon winien przedstawiać każdą sprawę biskupowi, jak Chrystus Ojcu; diakon winien wypełniać swoje zadanie, zostawiając osąd biskupowi; diakon jest uchem biskupa, jego ustami, jego sercem, jego duszą, ma z nim jedną wolę: dzięki takiej jedności Kościół będzie cieszył się pokojem⁵.

Rzeczywiście relacja z biskupem, a szerzej: wizja episkopatu, tłumaczyły i opisywały obecność diakona w Kościele pierwszych wieków⁶.

W Kościele pierwszych wieków diakonami stałymi byli m.in. św. Szczepan, św. Filip, św. Wawrzyniec, św. Wincenty z Saragossy, św. Cyriak, św. Cyryl z Libanu, św. Oktawian z Kartaginy, św. Achilles z Lyonu, św. Ireneusz z Libii, św. Jerzy z Kordoby, czy św. Efrem Syryjski. Nie zapominajmy także, że diakonem był św. Franciszek z Asyżu. W sumie wyniesionych przez wieki na ołtarze oraz sławnych diakonów można liczyć w setki⁷.

Diakonat jako powołanie, urząd i stała posługa w Kościele zaczyna tracić na znaczeniu od IV w. Dodajmy jednak, że dotyczyło to przede wszystkim Kościoła zachodniego. Od diakonów zaczęto wymagać zachowania celibatu, a udzielane im święcenia postrzegano przede wszystkim jako stopień przejściowy i konieczny do przyjęcia święceń prezbiteratu. Ciekawe, że do diakonatu stałego powrócono podczas obrad Soboru Trydenckiego (1545–1563). W kanonie 17 poczyniono nawet pewne ustalenia co do jego odrodzenia, jednak w praktyce pastoralnej brakowało świadomości potrzeby posługi diakona stałego. Poza tym powszechnie dominowało przekonanie o wystarczającej liczbie prezbiterów, a więc diakonat był widziany jedynie jako etap i stopień przejściowy do święceń kapłańskich. Ponieważ w okresie potrydenckim położono duży nacisk na tworzenie seminariów, w związku z tym diakonat został niejako zamknięty w środowisku seminaryjnym⁸.

⁴ R. SELEJDAK, *Diakonat stały w świetle Biblii i historii*, s. 58–62.

⁵ Cyt. za: R. SELEJDAK, *Diakonat stały w świetle Biblii i historii*, s. 63.

⁶ O relacjach diakona i biskupa w pierwszych wiekach Kościoła zob.: M. MARCZEWSKI, *Kościół a diakon. U źródeł współzależności*, „Vox Patrum” 17 (1989), s. 581–586; J. COLSON, *Diakon i biskup w pierwszych trzech stuleciach Kościoła*, „Vox Patrum” 17 (1989), s. 587–597; B. DOMAGALSKI, *Diakoni rzymscy IV wieku. Z historii związków biskupa, diakona i prezbitera*, „Vox Patrum” 17 (1989), s. 637–654; J. PAŁUCKI, *Biskup – prezbiter – diakon w refleksji Ojców Kościoła*, „Roczniki Teologiczne” 48 (2001), z. 2, s. 33–49.

⁷ Zob.: R. KUREK, *Leksykon świętych i sławnych diakonów*, Kraków 2013, passim.

⁸ M. MARCZEWSKI, *Diakonat*, Lublin 2000, s. 55–58; R. SELEJDAK, *Diakonat stały w świetle Biblii i historii*, s. 91–97.

2. Przywrócenie diakonatu stałego w Kościele

Odnowienie diakonatu stałego w Kościele związane jest z decyzjami podjętymi podczas Soboru Watykańskiego II⁹. Trzeba jednak odnotować, że impulsy płynące z różnych środowisk dotyczące przywrócenia diakonatu stałego w Kościele pojawiały się wyraźnie od połowy XX w.¹⁰ W trakcie przygotowań do soboru skierowano prośbę do biskupów oraz różnych ośrodków teologicznych na całym świecie o wskazanie zagadnień, którymi powinien zająć się sobór. Komisja Przygotowawcza otrzymała 2150 odpowiedzi, pośród których aż około 600 wniosków dotyczyło kwestii przywrócenia diakonatu stałego w Kościele¹¹.

W dokumentach soborowych pojawiają się liczne odniesienia do diakonatu, w których podkreślono wieloaspektowość tego powołania. Przytoczmy szczególnie ważne słowa, które spotykamy w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. Jak napisze Marek Marczewski, zawarty tam tekst poświęcony diakonatowi jest „wielką kartą odnowy diakonatu w Kościele łacińskim”¹². W dokumencie czytamy m.in.:

Na niższym szczeblu hierarchii stoją diakoni, na których nakłada się ręce „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi”. Umocnieni bowiem łaską sakramentalną, służą Ludowi Bożemu w posłudze Liturgii, słowa i miłości, w łączności z biskupem i jego prezbiterami. Zadaniem diakona, stosownie do tego, co wyznaczy mu kompetentna władza, jest uroczyste udzielanie chrztu, przechowywanie i rozdzielanie Eucharystii, asystowanie i błogosławienie w imieniu Kościoła związków małżeńskich, zanoszenie Wiatyku umiერającym, czytanie wiernym Pisma Świętego, pouczanie i zachęcanie ludu, przewodniczenie nabożeństwu i modlitwie wiernych, udzielanie sakramentaliów, przewodniczenie obrzędem żałobnym i pogrzebowym. Poświęcając się zadaniom płynącym z miłości i posługi, diakoni powinni mieć w pamięci upomnienie św. Polikarpa: „Pełni współczucia, gorliwi, żyjący według prawdy naszego Pana, który stał się sługą wszystkich” (KK 29).

To nowe spojrzenie na obecność oraz posługę diakona stało się ważnym źródłem inspiracji odnowienia diakonatu stałego w Kościele. O diakonacie stałym dyskutowano szczególnie podczas III sesji soborowej. W debacie za przywróceniem diakonatu stałego w Kościele opowiedziało się aż 1588 ojców soborowych, na obec-

⁹ K. GÓZDŹ, *Odnowa urzędu diakona?*, „Roczniki Teologiczne” 48 (2001), z. 2, s. 63–74; M. MARCZEWSKI, *Diakon*, w: R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 168–169; R. SELEJDAK, *Diakoniat stały w świetle Biblii i historii*, s. 99–111; TENŹE, *Diakoniat stały w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II*, s. 71–75; P. MAŁEK, *Odnowiona struktura posługi diakona w świetle pasterskiej władzy biskupa i prezbitera według nauki Soboru Watykańskiego II. Studium teologiczno-pastoralne*, Kraków 2008; M. KOWALCZYK, *Teologia sakramentu święceń w perspektywie apostołatu wyświęconych*, Ząbki 2012; M. MARCZEWSKI, *Dopiero Sobór Watykański II uczynił zadość prośbom i życzeniom, by przywrócić diakonat stały*, w: M. BIAŁKOWSKI (red.), *Studia Soborowe*, t. II, cz. II: *Historia i recepcja Vaticanum II*, Toruń 2015, s. 689–713.

¹⁰ Zob.: M. MARCZEWSKI, *Diakoniat*, Lublin 2000, s. 58–69.

¹¹ Zob.: TENŹE, *Teologiczna refleksja nad urzędem i posługą diakona stałego*, AK 130 (1998), z. 2 (534), s. 165.

¹² TENŹE, *Kościół a diakon*, s. 581.

nych w sumie 2120¹³. Odwołajmy się jeszcze raz do przytoczonej wyżej Konstytucji *Lumen gentium*. W cytowanym 29 punkcie, w kolejnych zdaniach czytamy już bezpośrednio o diakonacie stałym:

Skoro te obowiązki w wielu okolicach z trudem tylko mogą być spełniane przy panującej dziś dyscyplinie Kościoła łacińskiego, a jest to konieczne dla życia Kościoła, będzie można w przyszłości przywrócić diakonat jako właściwy i trwały stopień hierarchiczny. Do kompetencji rozmaitego rodzaju terytorialnych konferencji biskupów, za aprobatą samego papieża, należy rozstrzygnięcie, czy i gdzie jest potrzebne ustanowienie tego rodzaju diakonów celem sprawowania opieki duszpasterskiej. Za zgodą Biskupa Rzymu będzie można udzielać takiego diakonatu dojrzałym mężczyznom, również żyjącym w stanie małżeńskim, a także zdatnym do tego młodzieńcom, dla których jednak powinien pozostać w mocy obowiązek celibatu. (KK 29).

Kluczowe słowa dotyczące diakonatu stałego, które spotykamy w Konstytucji *Lumen gentium*, znalazły następnie swoje odbicie w innych dokumentach soborowych. Przykładowo: w Dekrecie o katolickich Kościołach Wschodnich *Orientalium Ecclesiarum* czytamy, że „święty Sobór życzy sobie, aby została przyróżona instytucja diakonatu stałego tam, gdzie przestała ona funkcjonować” (DKW 17).

Kilkanaście miesięcy po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, 18 czerwca 1967 r. papież Paweł VI ogłosił List apostolski *Sacrum diaconatus ordinem*, w którym zawarł ogólne normy przywrócenia w Kościele diakonatu stałego. Ten sam papież 15 sierpnia 1972 r. wydał List apostolski *Ad pascendum*, w którym wskazał na warunki przyjęcia oraz święceń kandydatów do diakonatu stałego oraz przejściowego¹⁴.

28 kwietnia 1968 r. w katedrze w Kolonii pierwszych pięciu żonatych mężczyzn otrzymało święcenia diakonatu¹⁵. Liczba diakonów stałych w Kościele katolickim zaczęła dynamicznie rosnać: 1970 r. — 309, 1973 r. — 1239, 1975 r. — 2686, 1978 r. — 4149, 1980 r. — 7654, 1983 r. — 10 725, 1985 r. — 12 541, 1988 r. — 15 686, 1990 r. — 17 525, 1993 r. — 20 456, 1995 r. — 22 390, 1998 r. — 25 345, 2000 r. — 29 204, 2005 r. — 33 391, 2009 r. — 37 592, 2012 r. — 42 104, 2015 r. — 45 255. Najwięcej diakonów stałych posługuje w Ameryce Północnej i Ameryce Południowej oraz w Europie Zachodniej¹⁶.

¹³ M. MARCZEWSKI, *Diakonat*, I. W *Kościele katolickim*, w: EK 3, kol. 1245; TENŻE, *Teologiczna refleksja nad urzędem*, s. 169.

¹⁴ *Diakonat stały. Dokumenty Soboru Watykańskiego II i Stolicy Apostolskiej*, s. 45–53, 59–66.

¹⁵ M. MARCZEWSKI, *Diakonat stały we współczesnym Kościele rzymskokatolickim*, „*Collectanea Theologica*” 67 (1997), nr 4, s. 62.

¹⁶ M. MARCZEWSKI, *Diakonat*, I. W *Kościele katolickim*, kol. 1246; A. MICHNIEWICZ (oprac.), *Statystyka diakonatu stałego*, „*Diakon*” 1 (2004), s. 137–141; K. MATWIEJUK, *Posługa diakona*, „*Anamnesis*” 63 (2010), nr 4, s. 74–75; E. SAKOWICZ, *Staly diakonat „w liczbach”*, „*Diakon*” 11 (2014), s. 75–77; „*Diakon*” 12–13 (2015–2016), s. 99–100; http://www.diakonat.pl/index.php?Module=Diakonat_News&PageName>Show&ID=420 [dostęp: 19 V 2017]; <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2017/04/06/0222/00505.html> (19.05.2017).

3. Geneza diakonatu stałego w Polsce

Obecność diakonatu stałego w Kościele w Polsce sięga 2008 r.¹⁷ Historia jego wprowadzania, a przede wszystkim refleksja nad możliwością zaistnienia tego powołania w naszym kraju, jest jednak odleglejsza. Przyjmuje się, że w Polsce temat wprowadzenia diakonatu stałego po raz pierwszy został podjęty przez ks. prof. Mariana Rechowicza już w 1962 r. W tymże roku opublikował on artykuł w pracy zbiorowej, który poświęcił możliwości zaistnienia tego stopnia hierarchicznego w Polsce. Duchowny ten nie widział potrzeby wprowadzania diakonatu stałego jako powołania dla żonatych mężczyzn, pozytywnie natomiast zapatrywał się w kwestii ewentualnego wprowadzenia diakonatu kobiet. Widział w tej posłudze zakonnice¹⁸.

Do osób niezmiernie zasłużonych na rzecz promocji i wprowadzenia diakonatu stałego w naszym kraju należy zaliczyć prof. Marka Marczewskiego z Lublina. Jest on autorem licznych prac poświęconych zagadnieniu diakonatu stałego w Kościele, a także starań o jego zaistnienie w Kościele w Polsce. W 1979 r. obronił on pracę doktorską pt. *Problem diakonatu stałego w teologii i praktyce pastoralnej*. W latach 1982–1993 w Suwałkach, a następnie w latach 1996–2005 w Lublinie (wspólnie z Andrzejem Michniewiczem) organizował spotkania zainteresowanych diakonatem stałym w tzw. kręgach diakonackich. Wyraźne ożywienie dyskusji wokół potrzeby i możliwości wprowadzenia diakonatu stałego w Kościele w Polsce można śledzić od lat dziewięćdziesiątych¹⁹.

W październiku 1998 r. Komisja Episkopatu Polski ds. Duchowieństwa powołała grupę ekspertów (bp Stefan Cichy, ks. prof. Romuald Rak, dr Marek Marczew-

¹⁷ Zob.: M. MARCZEWSKI, *Diakonat stały w Polsce — szanse i zagrożenia*, „*Teologia Praktyczna*” 3 (2002), s. 275–285; TENŻE, *Diakon*, w: R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, s. 170; M. MARCZEWSKI, *Diakonat stały w Kościele polskim*, „*Studia Bydgoskie*” 2 (2008), s. 121–134; W. ŚMIGIEL, *Diakonat stały w Polsce — podstawy teologiczne i perspektywy rozwoju*, „*Studia Pelplińskie*” 41 (2009), s. 81–98; TENŻE, *Diakonat stały w Polsce — eksperyment czy przywrócenie właściwego i trwałego stopnia hierarchicznego w Kościele?*, „*Roczniki Pastoralno-Katechetyczne*” 3 (2011), s. 354–357; K. MATWIEJUK, *Posługa diakona*, „*Anamnesis*” 16 (2010), z. 63, nr 4, s. 75; W. ŚMIGIEL, J.I. KUNIKOWSKI, *Diakonat stały w Polsce. Podstawy, formacja i zadania*, Pelplin 2012, s. 44–46; W. ROZYNKOWSKI, *Diakonat stały w diecezji toruńskiej*, s. 117–128; TENŻE, *O początkach i pierwszych doświadczeniach diakonatu stałego w Kościele w Polsce*, „*Anamnesis*” 23 (2017), z. 90, nr 3, s. 81–88.

¹⁸ M. RECHOWICZ, *Das Problem des Diakonates im Hinblick auf die Situation und den Bedarf der Kirche in Polen*, w: K. RAHNER, H. VORGRIMLER (red.), *Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates*, Freiburg – Basel – Wien 1962, s. 435–447; zob.: uwagi do poglądów ks. M. Rechowicza: M. MARCZEWSKI, *O eklezjologiczny i praktyczny wymiar posługi diakona stałego w Polsce*, „*Homo Dei*” 63 (1994), nr 2 (232), s. 46–54.

¹⁹ Zob. zestawienie prac autorstwa Marka Marczewskiego oraz historię jego starań o wprowadzenie diakonatu stałego w Kościele w Polsce: M. MARCZEWSKI, *Bio-bibliografia*; zob. także: A. MICHNIEWICZ, *Bibliografia literatury teologicznej na temat diakonatu stałego (1960–1997)*, AK, t. 130 (1998), z. 2 (534), s. 222–233. O dyskusji wokół diakonatu stałego zob. np.: E. SAKOWICZ, *Diakonat stały w Kościele polskim*, AK, t. 130 (1998), z. 2 (534), s. 214–221.

ski), która pod przewodnictwem bpa Teofila Wilskiego zajęła się przygotowaniem materiałów dotyczących kwestii wprowadzenia diakonatu stałego w Kościele w Polsce. Grupa ta zakończyła pracę w marcu 1999 r., przekazując bp. T. Wilskiemu materiały, które miały ułatwić biskupom podjęcie decyzji w sprawie diakonatu stałego w Polsce. 20 czerwca 2001 r. podczas 313 zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w Łowiczu księża biskupi przyjęli uchwałę, aby zwrócić się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o pozwolenie na wprowadzenie w Kościele w Polsce diakonatu stałego. Warto nadmienić, że za przyjęciem uchwały była zdecydowana większość biskupów, aż 70, przeciw było 10, a 7 wstrzymało się²⁰.

Kolejnym krokiem podjętym przez księży biskupów było zobowiązanie Komisji Episkopatu ds. Duchowieństwa do przygotowania szczegółowych norm dotyczących formacji i posługi diakona stałego w Kościele w Polsce. Zorganizowanie tzw. zespołu ekspertów zlecono bp. T. Wilskiemu. Pismem z 18 października 2001 r. powołał on cztery osoby: ks. dra Leszka Adamowicza (pracownik naukowy KUL, prawnik), ks. dra Andrzeja Czaję (pracownik naukowy KUL i Uniwersytetu Opolskiego, dogmatyk), dra hab. Marka Marczewskiego (pracownik naukowy Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej w Krakowie, pastoralista) oraz mgra Andrzeja Michniewicza (koordynator kręgu diakonackiego w Lublinie) do grupy roboczej, której zadaniem było wypracowanie stosownego dokumentu. Przewodniczącym zespołu został dr hab. M. Marczewski²¹.

Spotkanie robocze zespołu miało miejsce już 22 października 2001 r. Pierwsza redakcja *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych w Polsce* (tak brzmiał pierwotnie tytuł przygotowanego dokumentu) była gotowa 25 marca 2002 r. Następnie przygotowane *Wytyczne* zostały przesłane bp. T. Wilskiemu i trafiły do konsultacji. Już w lipcu 2002 r. powstał ostateczny projekt dokumentu, który został przekazany Komisji Episkopatu Polski ds. Duchowieństwa, której przewodniczył bp Andrzej Suski. Na kolejnych etapach zatwierdzenia dokumentu to właśnie Biskup Toruński był jego głównym promotorem. *Wytyczne dotyczące formacji, życia i posługi diakonów stałych w Polsce* zostały przyjęte na 324. sesji plenarnej Konferencji Episkopatu Polski, która miała miejsce w Warszawie w dniach 21–22 października 2003 r. Następnie wypracowane *Wytyczne* zostały przesłane do Watykanu — do Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego. Kongregacja zatwierdziła przesłany dokument dekretem z 22 stycznia 2004 r.²²

²⁰ *Obrady w Łowiczu. 313 zebranie plenarne Konferencji Episkopatu Polski*, „Wiadomości KAI” 26 (2001), s. 10; M. MARCZEWSKI, *Diakonat stały w Polsce*, s. 275, p. 1; M. ANDRZEJ, *Ku stałemu diakonatowi w Polsce*, „Diakon” 1 (2004), s. 13–17; W. ŚMIGIEL, J.I. KUNIKOWSKI, *Diakonat stały w Polsce*, s. 46–47.

²¹ M. MARCZEWSKI, *Diakonat stały w Polsce*, s. 275, p. 2; M. ANDRZEJ, *Ku stałemu diakonatowi*, s. 17–19.

²² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne dotyczące formacji, życia i posługi diakonów stałych w Polsce*, Częstochowa 2004; M. BARCZEWSKI, *Diakonat stały*, s. 129–130; M. MARCZEWSKI, *Diakonat stały w Polsce*, s. 275–277.

4. Ośrodki Formacji Diakonów Stałych

6 stycznia 2005 r. bp Andrzej Suski, po zasięgnięciu opinii Rady Kapłańskiej oraz Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej, jako pierwszy biskup ordynariusz w Polsce wydał dekret wprowadzający diakonat stały w diecezji toruńskiej. Tym samym dekretem powołał do istnienia Ośrodek Formacji Diakonów Stałych z siedzibą w Przysieku k. Torunia. Działalność formacyjna ośrodka miała się rozpocząć 1 października 2005 r. Poniżej przytaczamy treść dekretu:

Diakonat stały, jako właściwy i trwały stopień hierarchiczny, stanowi istotne wzbogacenie misji Kościoła. W ślad za ustawodawstwem Kościoła powszechnego, zgodnie z sugestią II Synodu Plenarnego, Konferencja Episkopatu Polski powzięła decyzję wprowadzenia stałego diakonatu w Polsce. Kongregacja Wychowania Katolickiego, dekretem z dnia 22 stycznia 2004 r. (Prot. N. 125/2004/4), zatwierdziła dokument „Wytyczne dotyczące formacji, życia i posługi diakonów stałych w Polsce”, przyjęty na 324. sesji plenarnej Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie, w dniach 21–22 października 2003 r.

Na podstawie tego dokumentu (Wytyczne, nr 33), po zasięgnięciu opinii Rady Kapłańskiej i Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej, wprowadzam niniejszym w diecezji toruńskiej diakonat stały i powołuję jednocześnie Ośrodek Formacji Diakonów Stałych z siedzibą w Przysieku k. Torunia. Działalność formacyjna „Ośrodka”, prowadzona zgodnie z przepisami dokumentu „Wytyczne dotyczące formacji, życia i posługi diakonów stałych w Polsce”, rozpocznie się z dniem 1 października 2005 r.²³

Zauważmy, że był to pierwszy ośrodek w Polsce powołany z myślą o przyszłych diakonach stałych. Dodajmy, że mieścił się on w Ośrodku Szkoleniowym *Caritas* Diecezji Toruńskiej im. św. Jana Pawła II. Pierwszym odpowiedzialnym Ośrodka Formacji Diakonów Stałych został ks. Krzysztof Dębiec²⁴. Po roku funkcję tę objął ks. Dariusz Iwański, który nie tylko opracował formację dla kandydatów do diakonatu stałego, ale nadał Ośrodkowi w Przysieku kształt organizacyjny oraz swoistą tożsamość. Do jego doświadczeń odwoływano się przez kolejne lata w dyskusji o diakonacie stałym w Polsce. Formacja w Przysieku, zgodnie z *Wytycznymi* Konferencji Episkopatu Polski, trwała trzy lata. Funkcjonował on do połowy 2008 r., czyli do momentu zakończenia formacji przez pierwszych kandydatów, a w związku z tym i pierwszych święceń diakonatu stałego w diecezji toruńskiej. Następnie zawieszono jego działalność.

W kolejnych latach ośrodki formacyjne dla diakonów stałych powołano do istnienia w innych diecezjach, a dokładnie w: Drohiczynie, Warszawie, Opolu, Szczecinie, Ełku oraz Katowicach. Należy się spodziewać, że w najbliższych latach, a może nawet i miesiącach, w następnych archidiecezjach oraz diecezjach pojawią się nowe ośrodki formujące przyszłych diakonów stałych.

²³ *Dekret wprowadzający diakonat stały w diecezji toruńskiej*, „Toruńskie Wiadomości Kościelne” 14 (2005), nr 1–2 (52–53), s. 80.

²⁴ K. DĘBIEC, „Promemoria” w sprawie kandydatów do diakonatu stałego, „Toruńskie Wiadomości Kościelne” 14 (2005), nr 1–2, s. 89–92.

Jeden z nich, w najbliższym czasie, powstanie prawdopodobnie w diecezji elbląskiej. Można tak wnioskować z listu pasterskiego Biskupa Elbląskiego Jacka Jezierskiego, który skierował do diecezjan na II dzień Bożego Narodzenia 26 grudnia 2016 r. Czytamy w nim m.in.:

W pierwszych wiekach istnienia Kościoła ukształtował się trzystopniowy urząd kościelny: biskup, ksiądz oraz diakon. Diakon jest pomocnikiem biskupa i księdza. Ten trzystopniowy urząd istnieje nadal. Funkcjonuje w całym chrześcijaństwie. Nie tylko u nas, katolików, ale w prawosławiu, w Kościele anglikańskim i Kościołach powstałych w wyniku reformacji. Dziś pewne środowiska postulują wprowadzenie diakonatu dla kobiet. Papież Franciszek traktuje poważnie te głosy, dlatego polecił przebadanie zagadnienia grupie specjalistów. Chodzi tu o sprawdzenie, czy w przeszłości powierzano kobietom zadania diakona, udzielając im święceń.

50 lat temu Sobór Watykański II przywrócił w Kościele instytucję diakonatu stałego mężczyzn. Diakonem stałym może być mężczyzna, posiadający odpowiednie przygotowanie teologiczne. Może być to człowiek żonaty, posiadający rodzinę, albo samotny. W diecezji elbląskiej jest obecnie kilku kandydatów do diakonatu stałego, który niebawem rozpoczyna kilkuletni okres przygotowania do święceń²⁵.

Biorąc pod uwagę prężną działalność oraz znaczenie dla rozwoju diakonatu stałego w całej Polsce, na uwagę zasługuje przede wszystkim ośrodek w Opolu. Został on powołany do życia w 2011 r. W jego powstaniu oraz funkcjonowaniu kluczową rolę odgrywają ks. prof. Helmut Sobeczko oraz bp Rudolf Pierskała. To ten właśnie ośrodek stał się ważnym punktem odniesienia w realizowanej w kilku miejscach w Polsce wizji formacji przygotowującej do diakonatu stałego.

Przypomnijmy jeszcze, że ośrodek w Przysieku był otwarty nie tylko dla kandydatów z diecezji toruńskiej, ale również, za zgodą własnych biskupów, dla osób z innych diecezji. W 2005 r. rozpoczęło w nim formację dziesięciu kandydatów. Po pierwszym roku formacji zostało ich tylko trzech: dwóch z diecezji toruńskiej: Tomasz Chmielewski, Mariusz Malinowski, oraz jeden z diecezji pelplińskiej: Zbigniew Machnikowski. Jednym z głównych powodów tak dużego odpływu kandydatów był postawiony warunek ukończenia przed święceniami diakonatu studiów teologicznych.

Po pewnym czasie do ośrodka przyjęto kandydata z diecezji ełckiej, Stanisława Dziemiana z Suwałk. Bogdan Sadowski, który rozpoczął formację wstępną w Przysieku, w kolejnym roku kontynuował ją już w Warszawie. Stanisław Dziemian uczestniczył w formacji w ośrodku w Przysieku przez dwa lata, a następnie przygotowanie do przyjęcia święceń diakonatu stałego kontynuował w Ełku²⁶.

Trzeba w tym miejscu odnotować, że poszczególne ośrodki przygotowujące w Polsce kandydatów do diakonatu stałego różnią się od siebie organizacją oraz wizją formacji. Chociaż trudno po dotychczasowym tak skromnym doświadczeniu

²⁵ <http://diecezja.elblag.pl/home/show/list-biskupa-elblaskiego-na-ii-dzie-wiat-narodzenia-paskiego-26-grudnia-2016/> (19.05.2017).

²⁶ W. ŚMIGIEL, J.I. KUNIKOWSKI, *Diakoniat stały w Polsce*, s. 48.

w Polsce wyciągać daleko idące wnioski, jednak jedno kryterium chciałbym tu przywołać. Nie każdy z ośrodków wymaga ukończenia teologii od kandydatów do święceń diakonatu. Dwa najstarsze ośrodki, czyli w Przysieku k. Torunia oraz w Opolu, zakładają, że warunkiem dopuszczenia do święceń jest nie tylko ukończenie przewidzianego w *Wytycznych* programu formacyjnego, który w niektórych ośrodkach trwa nawet 5–6 lat. Trzeba także uzyskać tytuł magistra teologii. Uważam, że w rzeczywistości Kościoła w Polsce, w której będą posługiwać diakoni stali, tytuł magistra teologii jest bardzo wskazany²⁷.

5. Pierwsze święcenia diakonatu stałego

Pierwsze święcenia diakonatu stałego w Kościele w Polsce miały miejsce w Toruniu. 6 czerwca 2008 r. bp Andrzej Suski udzielił święceń diakonatu Tomaszowi Chmielewskiemu. Święcenia odbyły się w Sanktuarium Matki Bożej Nieustającej Pomocy, dodajmy: w sanktuarium patronki diecezji toruńskiej, którym opiekują się redemptoryści. Święcenia te były wydarzeniem historycznym, dały bowiem początek posłudze diakonów stałych w Kościele w Polsce. Kolejne święcenia diakonatu otrzymali: Zbigniew Machnikowski — 8 czerwca 2008 r. w katedrze w Pelplinie, święceń udzielił mu bp Jan Szlaga; Bogdan Sadowski — 9 sierpnia 2009 r. w kościele św. Marii Magdaleny w Magdalence, święceń udzielił mu abp Kazimierz Nycz; Stanisław Dziemian — 20 grudnia 2009 r. w konkatedrze św. Aleksandra w Suwałkach, święceń udzielił mu bp Jerzy Mazur; Mariusz Malinowski — 19 grudnia 2010 r. w kościele św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Wąbrzeźnie, święceń udzielił mu bp Andrzej Suski; Waldemar Rozynkowski — 5 listopada 2011 r. w kościele św. Antoniego w Toruniu, święceń udzielił mu bp Andrzej Suski²⁸.

Obecnie w Kościele w Polsce posługuje 27 diecezjalnych diakonów stałych. Spotykamy ich w następujących archidiecezjach oraz diecezjach: archidiecezja katowicka, archidiecezja szczecińsko-kamieńska, archidiecezja warszawska, diecezja ełcka, diecezja gliwicka, diecezja opolska, diecezja pelplińska oraz diecezja toruńska.

²⁷ O wymogach formacji intelektualnej kandydatów do diakonatu stałego zob.: R. SELEJDAK, *Diakoniat stały w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II*, s. 258–269; TENŻE, *Formacja intelektualna kandydatów do diakonatu stałego*, „Studia Warmińskie” 50 (2013), s. 221–234.

²⁸ A. MICHNIEWICZ, *Pierwsi stali diakoni w Kościele rzymskokatolickim w Polsce*, „Diakon” 5–6 (2008–2009), s. 91–92; K. MATWIEJUK, *Diakoniat jako urząd w Kościele*, „Diakon” 9–10 (2012–2013), s. 53–54; R. BOCHEN, *Nowi diakoni w diecezji toruńskiej*, „Toruńskie Wiadomości Kościelne” 20 (2022), nr 3–4 (78–79), s. 188–190; „Ślady na Wrzosoph” (2011), nr 12, s. 10–11; W. ROZYNKOWSKI, *Diakoniat stały*, „Sługa” 17 (2012), nr 4 (64), s. 11–12.

6. Troska o diakonat stały

Ważną rolę w promocji diakonatu stałego w Polsce zajmuje rocznik „Diakon” obecny na rynku wydawniczym od 2004 r. Jego powstanie to w znacznej mierze dzieło prof. Marka Marczewskiego z Lublina. On także był redaktorem naczelnym pierwszych sześciu numerów czasopisma, które wychodziło w Lublinie w Wydawnictwie „Polihymnia”. Od nr. 7 (2010) wychodzi w Opolu jako rocznik Instytutu Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Jego redaktorem naczelnym był początkowo ks. prof. Helmut Sobeczko, a od 2015 r. jest nim ks. prof. Erwin Mateja.

Słowo wstępne do pierwszego numeru „Diakona” napisał bp Andrzej Suski — ówczesnie Przewodniczący Komisji Duchowieństwa Episkopatu Polski. Napisał m.in. takie słowa:

Diakon stały stanowi istotne wzbogacenie misji Kościoła. W czasach nowej ewangelizacji Kościół potrzebuje urzędu, aby jak najlepiej wypełnić swoje posłannictwo na miarę wyzwań współczesności. Również przed Kościołem w Polsce otwierają się nowe pola posługi właściwej diakonom. Wystarczy wspomnieć rosnące zapotrzebowanie społeczne na kościelną działalność charytatywną. W decyzji powziętej przez Konferencję Episkopatu Polski o wprowadzeniu stałego diakonatu jakby na nowo odzywa się głos Apostołów: „Upatrzcież, bracia, siedmiu mężów spośród siebie, cieszących się dobrą sławą, pełnych Ducha i mądrości. Im zlecimy to zadanie” (Dz 6,3)²⁹.

W promocji diakonatu stałego w Polsce bardzo pomocne są także strony internetowe. Myślmy tu przede wszystkim o serwisie informacyjnym diakonat.pl, który działa od 3 stycznia 2001 r. i jest pierwszą polską stroną internetową w całości poświęconą tematyce diakonatu, przede wszystkim diakonatu stałego. Twórcą i redaktorem portalu jest Dariusz Chmielewski.

Obecność i rozwój diakonatu stałego w Polsce to jednak w znacznym stopniu przede wszystkim zasługa konkretnych biskupów, ich odważnych wizji duszpasterskich oraz decyzji. Nie sposób zapomnieć także o licznych już w skali naszego kraju księżach związanych z formacją do diakonatu stałego oraz księżach proboszczach, którzy otwierają i przygotowują parafie do przyjęcia posługi diakonów stałych.

7. Pierwsze doświadczenia oraz wyzwania

Pojawienie się diakonów stałych w kilku diecezjach urealniło dyskusję o obecności i potrzebie tego powołania w Kościele w Polsce. Od 10 lat poznajemy i uczymy się obecności diakona stałego. Mam tu na uwadze kilka konkretnych wspólnot diecezjalnych, kilkadziesiąt wspólnot parafialnych oraz pewną liczbę mniejszych

²⁹ Słowo Przewodniczące Komisji Duchowieństwa, „Diakon” 1 (2004), s. 9–10.

grup i wspólnot religijnych, w których posługują diakoni stali. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że do 2008 r. w Kościele w Polsce mieliśmy w tym względzie marginalne doświadczenie, gdyż diakonów stałych spotykaliśmy tylko w Kościele za granicą. Odwołując się do okresu obecności diakonów stałych, nie mam wątpliwości, że cały czas jesteśmy na początku drogi i uczymy się tego powołania.

Wydaje mi się, że trudno szukać zrozumienia powołania diakona stałego, odwołując się tylko do doświadczenia diakonów przejściowych. Diakoni obecni na co dzień w seminariach diecezjalnych oraz zakonnych posługują i funkcjonują w Kościele, i to nie tylko w naszym kraju, na innych zupełnie zasadach. I nawet jeżeli możliwości posługi diakońskiej są podobne, czy wręcz takie same, to jednak dotykamy tu dwóch innych światów.

Poniżej przedstawiamy kilka myśli, które zrodziły się przede wszystkim z doświadczenia posługi diakońskiej, która trwa przeszło sześć lat. Są one także pokłosiem różnych spotkań z diakonami stałymi oraz osobami zainteresowanymi tym powołaniem. Wreszcie, poniższe myśli to także owoc lektury różnych tekstów poświęconych diakonatowi stałemu³⁰.

We wcześniejszych publikacjach zwracałem już uwagę na następujące kwestie: (1) Diakonat stały nie z powodu braku powołań kapłańskich w Polsce; (2) Odębność powołania diakona stałego; (3) Troska o powołania do diakonatu stałego; (4) Jedność diakona stałego z biskupem; (5) Cierpliwie do przodu; (6) Diakon stały to przykład zwyczajności i stałości posług w Kościele; (7) Brak gotowych scenariuszy³¹.

Poniżej chcę zwrócić uwagę na kilka kolejnych kwestii, nad którymi warto w przyszłości się pochylić: (1) Umocowanie diakonów stałych w Komisji Episkopatu Polski ds. Duchowieństwa; (2) Wymagany tytuł magistra teologii; (3) Niezbędny okres formacji wstępnej; (4) „Ksiądz diakon”, „Diakon” czy „Pan diakon” — o wyzwaniach w poszukiwaniu tożsamości diakona stałego; (5) Diakon stały to nie „dorosły ministrant” — o codzienności diakona stałego; (6) Obecność i rola żony w powołaniu i posłudze diakona stałego; (7) Uposażenie diakona — strach ma wielkie oczy; (8) Nie zapiszemy wszystkiego w statutach — o tym, jak posługa diakonów stałych weryfikuje nasze plany.

³⁰ Chciałbym szczególnie przywołać teksty opublikowane na łamach czasopisma „Diakon”, które mogą być dla zainteresowanych diakonatem stałym źródłem inspiracji i refleksji: L. ADAMOWICZ, *Jaki diakon stały w Polsce? Refleksje kanonisty*, „Diakon” 2 (2005), s. 63–66; J. PACZKOWSKI, *Jakiego diakona potrzebujemy?*, tamże, s. 67–71; A. MICHNIEWICZ, *Jakich diakonów potrzebujemy?*, tamże, s. 73–74; W. ROZYNKOWSKI, *O doświadczeniach i wyzwaniach w posłudze diakona stałego w Polsce*, „Diakon” 12–13 (2015–2016), s. 51–54.

³¹ Zob.: W. ROZYNKOWSKI, *O doświadczeniach i wyzwaniach w posłudze diakona stałego w Polsce*, „Diakon” 12–13 (2015–2016), s. 51–54; TENŻE, *Diakonat stały w diecezji toruńskiej*, s. 124–126.

8. Rekolekcje dla diakonów stałych

Od 2014 r. odbywają się ogólnopolskie rekolekcje dla diakonów stałych, ich rodzin oraz osób zainteresowanych diakonatem stałym. Spełniają one niezwykle ważną rolę. Przede wszystkim są czasem modlitwy i refleksji nad powołaniem do diakonatu stałego. Poza tym niezwykle integrują środowisko diakonów stałych w naszym kraju. W końcu są także czasem odczytywania powołania diakona stałego w Kościele w Polsce.

Dotychczas rekolekcje miały kolejno miejsce w: Głuchołazach, w diecezji opolskiej (3–6 lipca 2014 r.), Przysieku k. Torunia (2–5 lipca 2015 r.), Warszawie (26–28 sierpnia 2016 r.) oraz Rudach, w diecezji gliwickiej (6–9 lipca 2017 r.)³².

9. Zawierzenie Matce Bożej Jasnogórskiej diakonów stałych w Polsce

3 grudnia 2016 r. diakoni stali z kilku archidiecezji i diecezji w Polsce przeżywali swój I Adwentowy Dzień Skupienia Diakonów Stałych na Jasnej Górze. Uczestniczyło w nim 15 diakonów stałych. Dzień skupienia rozpoczął się od Eucharystii w kaplicy Cudownego Obrazu Jasnogórskiego, której przewodniczył i homilię wygłosił bp Rudolf Pierskała z Opola. Po raz pierwszy wspólnota diakonów stałych z całej Polski przeżywała Eucharystię przed obliczem Matki Bożej Królowej Polski. Niezwykle ważne, wręcz historyczne znaczenie, miała modlitwa zawierzenia powołania diakonatu stałego w Kościele w Polsce, wszystkich posługujących diakonów stałych oraz ich rodzin Matce Bożej Jasnogórskiej³³.

10. Zakończenie

Pierwsze święcenia diakonatu stałego, które miały miejsce w naszym kraju w czerwcu 2008 r., stanowią małą cezurę w historii Kościoła w Polsce. Pierwsze lata doświadczeń obecności i posługi diakonów stałych w Polsce to także niezmiernie bogaty kapitał różnych doświadczeń. Widać wyraźnie, że w kolejnych latach liczba diakonów stałych w Polsce będzie systematycznie rosła. Jednocześnie wydaje się, że liczba ta nie będzie szczególnie wysoka. Na pewno pojawią się nowe

³² M. MARCZEWSKI, *Rekolekcje formacyjno-wakacyjne dla stałych diakonów i ich rodzin*, „Diakon” 11 (2014), s. 89–93; TENŻE, *Rekolekcje formacyjno-wakacyjne dla stałych diakonów i ich rodzin. Głuchołazy, 3–6 lipca 2014*, „Homo Dei” t. 83 (2014), nr 4, s. 142–145; W. ROZYNKOWSKI, *Rekolekcje dla stałych diakonów w Polsce*, „Diakon” 12–13 (2015–2016), s. 98–99; TENŻE, *Rekolekcje dla diakonów stałych w Polsce*, „Anamnesis”, t. 91, (2017), nr 4, s. 91–92.

³³ W. ROZYNKOWSKI, *Zawierzenie Matce Bożej Jasnogórskiej diakonów stałych w Polsce*, „Anamnesis” 23 (2017), z. 89, nr 2, s. 90–91.

doświadczenia i wyzwania, dzięki którym obecność tego stopnia hierarchicznego w naszych diecezjach i parafiach oraz w różnych dziełach duszpasterskich będzie pełniejsza, bardziej zauważalna, a w konsekwencji coraz bardziej akceptowalna.

Odwołajmy się na końcu do słów ordynariusza toruńskiego bp. Wiesława Śmigła, które znajdujemy w tekście opublikowanym już w 2011 r. Wydaje się, że trafnie diagnozują one powrót diakonatu stałego do Kościoła:

KW Przywrócenie diakonatu stałego nie jest zatem wynikiem mody, kaprysu współczesnych teologów, hierarchów czy nawet braku kapłanów, ale jest przywróceniem trwałego stopnia hierarchicznego. Fakt, że diakonat przejściowy przetrwał w Kościele jako nieodzowny warunek przyjęcia święceń kapłańskich, jest świadectwem, że zawsze był on teologicznie doceniany i traktowany jako trwały stopień. Zredukowanie diakonatu tylko do stanu przejściowego było zubożeniem wspólnoty eklezjalnej, a co więcej — doprowadziło do pewnej niejasności. Współcześnie wielu wiernych uważa, że diakonat jest konieczny do przyjęcia święceń kapłańskich, jest pewnym etapem formacji i wtajemniczenia, ale nie celem. Takie myślenie jest pozbawione racji teologicznych. Zanik diakonatu stałego był spowodowany przesłankami wyłącznie czysto ludzkimi, socjologicznymi i ekonomicznymi. Przywrócenie więc diakonatu stałego jest powrotem do poprawności i przejrzystości w działaniu Kościoła–Wspólnoty³⁴.

³⁴ W. ŚMIGIEL, *Diakonaty stałe w Polsce — eksperyment*, s. 351–352.